

Gregor Žerjav, podpolkovnik Nedić od Dravske divizijske oblasti in general Maister. Pogovori niso uspeli.

Avstrijci so s pomočjo Italije zagnali v Parizu na mirovni konferenci velik vrišč in res je njen véliki svét, v katerem so bile zastopane poleg Italije še Francija, Anglija, Zedinjene države in Japonska, sklenil, da mora Jugoslavija zasedeno ozemlje, zlasti pa Celovec, zopet zapustiti. Interaliirana komisija v Celovcu, kjer je prevladoval italijanski vpliv, je določila novo demarkacijsko črto od Baškega jezera do Vrbe, južno od Celovca do Krke, zapadno od Šmihela na Djekše in Sv. Lenart, vzhodno od Grebinja in severno od Labuda do štajerske meje.

Tako je začasno končalo to naše poglavje glede Koroške.

Na dan 28. maja zjutraj, ko so naše čete začele novo ofenzivo pod vrhovnim poveljstvom generala Krste Šmiljanića, je odpotovala v Pariz slovenska delegacija, da poskusi posredovati pri odločilnih osebnostih mirovne konference v našo korist.

(Dalje.)

„Pesmi“ 1854

Avg. Pirjevec

Leta 1855. je obiskovalo osmi razred ljubljanske gimnazije 38 učencev. Ob koncu šolskega leta se je javila k maturi le polovica in od teh so štirje odstopili pred izpitom.¹ Med onimi ki se niso javili k maturi, je bil tudi mladi pesnik Franc Levstik.

Od 38 osmošolcev je torej le 15 dobilo maturitetno spričevalo, to je manj kot polovica in dokaj slab uspeh, ki nas osupne in sili, da vprašamo po vzrokih in da ga primerjamo z uspehi prejšnjih in poznejših let.

Prvo maturo je delal letnik 1850., od 62 dijakov je dobilo maturitetno spričevalo 36, to je nekaj nad polovico ali 58 odstotkov; pri drugi maturi, leta 1851, je z uspehom maturiralo od 39 učencev le 17, to je 43 odstotkov; leta 1852. od 49 samo 17, to je 34 odstotkov in najslabši uspeh v teh letih; Levstikov letnik je za znamenje boljši, maturitetno spričevalo je dobilo 39 odstotkov; nato sledijo letniki 1854 do 1860², ki imajo že boljše uspehe: 40 odstotkov, 48, 75, 66, 74, 68 in 80 odstotkov. Najslabše uspehe kažeta torej letnika 1852 in 1853 s 34 odnosno 39 odstotki!

Če hočemo te uspehe ali neuspehe pravilno oceniti, si moramo ogledati organizacijo tedanje gimnazije, njene učne načrte in predpise o maturitetnem izpitu, misliti moramo na to, da se je v onih letih stara štirirazredna gimnazija z dvema humanitetnima in dvema filozofskima razredoma reorganizirala v nov osemrazredni tip.

¹ Program ljubljanske gimnazije, 1855, str. 24. — Grafenauer, Opazke k Levstikovemu življenjepisu, ZMS XI, 269. opomba 2.

² Programi ljubljanske gimnazije za l. 1854 do 1860.

Stara gimnazija ni poznala mature. Napovedal jo je šele ministrski odlok 2. septembra 1849³, ki je prestop iz prvega licejskega razreda na univerzo prepovedal z motivacijo, da bo prejšnji „drugi filozofski letnik“ z novim šolskim letom združen z gimnazijo, da bo tako osemletni gimnazijski študij zaokrožen in da bo matura preiskušnja o uspešno končanem osemletnem „pripravljalnem tečaju.“

Jeseni 1849 leta, ko je prestopil Levstik v peti razred, je izšel „Načrt organizacije gimnazij v Avstriji,“⁴ ki je preuredil ves gimnazijski študij, ustanovil osemrazredni tip gimnazije, spremenil stare učne načrte in uvedel nove učne predmete.

Členi 78—88 so vsebovali obširna določila o maturi: Pri pismeni maturi je treba pisati klavzurne naloge iz materinščine (5 ur), prevod iz latinščine (2 uri), prevod iz grščine (3 ure), prevod iz materinščine v latinščino (3 ure) in matematiko (4 ure). Pri ustni maturi se sprašuje književnost materinščine (v nemških srednjih šolah na Slovenskem je veljal za materinščino učni jezik, to je bila nemščina), latinski jezik in književnost, grški jezik in književnost, zgodovina in zemljepis, matematika, naravoslovje in fizika. Ker se je pa gimnazija šele postopoma reorganizirala, niso uvedli mature v obsegu, ki ga je določil novi „organizacijski načrt“, temveč je ministrstvo vsako leto izdalo posebne odloke s podrobnimi navodili, kako in kaj naj se sprašuje pri maturi.

Prva matura se je vršila 1850 leta. Zanj je veljal odlok od 3. junija 1850,⁵ ki je opozoril v uvodu, da je radi preureditve univerzitetnega študija treba zahtevati od dijakov „višjo stopnjo zrelosti“, ki naj jo ugotovi maturitetni izpit. Ker pa od dijakov niso mogli zahtevati več, kot jim je nudila tedanja gimnazija, ki se je šele preurejevala, ker ni bilo mogoče „brez krivic“ za dijake uveljaviti določila organizacijskega načrta pri maturi in ker so na drugi strani vendar hoteli „univerzo obvarovati pred vidno nezreliimi slušatelji,“ je ministrski odlok določil sledeče: Predmeti pismene mature so materinščina ali učni jezik, latinščina, grščina in eventuelno „drugi deželni jezik“; predmeti ustne mature so zraven prej navedenih še verstvo,⁶ zgodovina in fizika. Pri živih jezikih, pri verstvu, zgodovini in fiziki naj se zahteva v prvi vrsti to, kar so predelali v zadnjem semestru; pri starih jezikih pa se matura ne sme omejiti na to, kar so čitali v zadnjem semestru, tudi ni izbirati kot naloge čtiva, ki so ga brali v šoli. Ob enem je ministrski odlok napovedal poostritve za prihodnje leto, da bosta

³ Allgemeines Reichs- Gesetz- und Regierungsblatt, Wien 1849, str. 478.

⁴ Marenzeller, Edmund: Normalien für die Gymnasien u. Realschulen in Österreich. I. Th. Gymnasien. Bd. I—II. Wien 1884, str. I—LXXXV.

⁵ Program ljublj. gimn. 1850, 20; Občni drž. zakonik in vladni list 1850, 937.

⁶ Verstvo je prenehalo biti maturitetni predmet radi ministrskega odloka od 18. junija 1878; Marenzeller, o. c. št. 259.

namreč tudi matematika in naravoslovje maturitetna predmeta in da se bo tudi pri drugih predmetih zahtevalo več, kar naj učitelji pri pouku vpoštevajo in naj tudi učence na to opozorijo.

Odlok za maturo v letu 1851⁷ se je skliceval na končni odstavek odloka iz prejšnjega leta in je ugotovil, da je reforma gimnazijskega pouka že toliko napredovala, da je pri odločitvi o zrelosti gimnazijcev za obisk univerze možno soditi že v večjem obsegu o celotni izobrazbi učencev. Zato je določil, naj se pri živih jezikih sprašuje snov, ki so jo predelali v zadnjih dveh letih, pri verstvu in fiziki snov zadnjega leta. Še bolj so poostri maturo s tem, da so uvedli dva nova predmeta, namreč matematiko pri pismeni in ustni ter zemljepis pri ustni maturi. V končnem odstavku so napovedali za prihodnje leto zopet nove poostritve in da se bo zlasti odločujoče vpoštevvalo celotno znanje maturantov.

Ko je prišel ta ukaz v Ljubljano, je Levstikov letnik dovrševal šesto gimnazijo. V sedmi so se še učili matematike, v osmi pa po učnih načrtih nič več.⁸ Levstikov letnik je po novem učnem načrtu že bil dovršil dva tečaja matematike. Pred prehodom v sedmi razred — v zadnji letnik matematike — jim je ta sprememba naložila novo breme, vsekakor intenzivnejše delo pri matematiki v sedmi, v osmi pa domače ponavljanje in pripravljanje za maturo, zlasti iz matematike, ki je bila edini maturitetni predmet, ki se v osmi šoli ni poučeval.

Še več so zahtevali pri maturi 1852 leta, zanjo je veljal odlok naučnega ministrstva od 1. februarja 1852.⁹ Predmeti pismene mature so bili materinščina ali učni jezik, dve nalogi iz latinščine, prevod iz grščine, matematika in eventualno drugi deželni jezik; pri ustnem izpitu se sprašujejo isti predmeti, zraven tega še verstvo, zgodovina, zemljepis, fizika in naravoslovje. Nova predmeta ustne mature sta bila torej naravoslovje in zgodovina. Tudi obseg posameznih maturitetnih predmetov so izdatno razširili: Pri živih jezikih, zlasti pri materinščini ali učnem jeziku, pri zgodovini in zemljepisu se sprašuje snov zadnjih treh let, pri verstvu in fiziki snov zadnjega, pri naravoslovju predzadnjega leta. Matura 1852 leta se je tedaj že izdatno približala določilom organizacijskega načrta iz leta 1849. Za matematiko je sicer veljala olajšava, da se pri maturi ne zahteva snov, ki se v šoli ni predelala.

Tudi za Levstikov letnik, za šolsko leto 1852—53, je izdalo ministrstvo predpise za maturo.¹⁰ A ta odlok ni bil objavljen, zato nam ni znano, ali je

⁷ 26. maja 1851; Občni drž. zakonik 1851, 437; program ljubljanske gimnazije 1851, 22.

⁸ Ministrski odlok od 26. julija 1849; Allgemeines Reichs- Gesetz- und Regierungsblatt 1849, 577; gl. tudi učne načrte v gimnazijskih programih.

⁹ Marenzeller, št. 236.

¹⁰ Ministrski predpis z dne 10. febr. 1853, št. 1564; citira ga program ljubljanske gimnazije 1853, 24.

vnovič poostril maturo. Ako se ni omejil samo na določitev časa, kdaj naj se matura vrši,¹¹ je mogel zahtevati po praksi prejšnjih let, da se pri maturi 1853 člani organizacijskega načrta vpoštevajo v polnem obsegu, da so tedaj odpadle vse omejitve, oziroma olajšave glede obsega snovi.

To so vsi važnejši predpisi, ki so v onih časih veljali za maturo, ki ni imela današnjega značaja in pomena zaključnega izpita o uspehu gimnazijskega študija, ki bi jo temveč bolje označili kot nekak sprejemni izpit za univerzitetni študij — ministrski odloki sami so ji dajali ta pomen — in kot nadomestilo za nekdanji tretji letnik „filozofije“, ki je bil pred gimnazijsko reformo samo na univerzah. Potrebna je bila matura onim, ki so se hoteli vpisati na univerzo ali na „javno fakulteto“,¹² h kateri pa tedaj še ni spadala tehnika.¹³ Potrebna tudi za one, ki so prosili za kak štipendij ali „za prvo namestitev v državni službi“,¹⁴ kar je moglo veljati pač le za službe, za ktere so zahtevali visokošolsko izobrazbo.

Za teološki študij so veljale ministrske naredbe iz let 1851 in 1852. Brez mature, samo na podlagi semestralnih spričeval osmega razreda, so se smeli sprejeti v teološki študij le izjemoma posamezni gimnazijci, kjer so škofijski ordinariati iz praktičnih ozirov smatrali to za potrebno.¹⁵ Podrobna navodila o teološkem študiju je prinesel ministrski odlok od 16. septembra 1851.¹⁶ Za redne slušatelje teologije se imatrikulirajo samo oni, ki imajo maturitetno spričevalo. Teologi, ki so jih ordinariati izjemoma sprejeli brez mature, smejo sicer poslušati predavanja na teološki fakulteti, a se ne imatrikulirajo, so samo izredni slušatelji, ne morejo prestopiti v drugo fakulteto in se ne pripustijo k „strogim izpitom“ in k teološkemu doktoratu. Teologi morajo poslušati predavanja, ki so jih določili škofi, smejo pa poslušati tudi druga predavanja na teološki ali kakih drugih fakulteti, če imajo dovoljenje svojega študijskega voditelja.

Ker je Levstik 1853 leta zapustil ljubljansko gimnazijo brez mature, ni mogel študirati filozofije, ki jo je v osmi šoli navedel kot svoj bodoči poklic.¹⁷ Prosta mu je bila pot v semenišče, na tehniko, v nižjo državno službo ali privatno poučevanje, o katerem je ministrstvo v onih letih izdalo nekaj novih naredb, ki so bile za Levstika ugodne.

¹¹ V letih 1850—52 se je vršila pismena matura sredi julija, ustna sredi septembra. Leta 1853. se je prvič vršila matura že prej, namreč sredi junija in julija.

¹² Odlok od 3. junija 1850. Občni drž. zakonik 1850, 937.

¹³ 1870 so že zahtevali maturo tudi za študij tehnike. Glej Marenzeller, št. 518—521.

¹⁴ Odlok od 26. maja 1851. Občni drž. zakonik 1851, 437.

¹⁵ Odlok od 26. maja 1851; Občni drž. zakonik 1851, 437. —

Ravno tako odlok od 1. februarja 1852; Marenzeller, o. c. št. 236, str. 317.

¹⁶ Občni drž. zakonik 1851, 592—6.

¹⁷ Slodnjak, Levstik Fran, SBL I, 651.

Za privatiste in privatne učitelje je veljal še 1849 leta cesarski ukaz iz leta 1827,¹⁸ ki je med drugim določal tudi sledeče: Kot privatni učenec se prizna samo oni, ki ga poučuje sposoben privatni učitelj. Pri semestralnih izpitih mora privatist predložiti spričevalo usposobljenosti svojega privatnega učitelja. Vsak privatni učitelj mora imeti posebno spričevalo od prefekta javne gimnazije, da je napravil potrebne izpite. Kdor je hotel privatno poučevati predmete prvega do četrtega gimnazijskega razreda, se je moral javiti pri prefektu javne gimnazije, dokazati, da je dovršil filozofske študije, zlasti pa tudi, da so njegovi nazori nesumljivi in da živi moralno. Privatni učitelji za predmete humanitetnih razredov so morali zraven tega še predložiti spričevalo o študiju univerzalne in avstrijske zgodovine, klasične literature, grške filologije in estetike. Na podlagi teh spričeval so enkrat na leto pripustili kandidate za privatno poučevanje k predpisani izkušnji. Spričevalo o usposobljenosti za privatno poučevanje je veljalo samo šest let. Predpis, da mora imeti vsak privatist učitelja, ki je bil izprašan in vsposobljen, je veljal samo za privatiste v mestih, oziroma za oni čas, ko je privatist v mestu bival.

Še 18. decembra 1848 leta je določil ministrski ukaz,¹⁹ da sme gimnazijski profesorski zbor staviti kandidatom za privatno poučevanje tudi ustna vprašanja. Par dni pozneje je nov odlok²⁰ omenil, da se morajo vršiti izpiti za vsposobljenost privatnih učiteljev po navodilih iz leta 1827 in da je profesorski zbor odgovoren, da dobijo tako spričevalo samo kandidati „neoporečne moralitete“.

Cesarski patent od 4. marca 1849²¹ je določil v členu tretjem svobodo znanstva in nauka. Vsak državljani sme ustanoviti privatna učilišča in vzgojevališča, če je po zakonu dokazal potrebne zmožnosti. Vendar pa ne velja ta omejitev za „domači pouk“.

Že s tem cesarskim patentom so prav za prav padle vse ovire za privatno poučevanje na domu. Samo učitelji na privatnih učiliščih in vzgojevališčih so morali imeti posebna spričevala. Kako so posamezni ravnatelji in oblasti ločili med privatnim in domačim poukom, ne vem, najbrže niso postopali povsod enako. Pismo naučnega ministra moravskemu deželnemu šefu od 25. novembra 1849²² se sklicuje namreč na pravilo, da veljajo vsi predpisi, dokler se izrečno ne prekličejo, in pravi, da velja to tudi o dosedanjih predpisih o privatnem pouku v predmetih nekdanje šestrazredne gimnazije in dveh letnikov filozofije.

¹⁸ Sammlung der Verordnungen u. Vorschriften über die Verfassung u. Einrichtung der Gymnasien. Wien, 1847, str. 47—53.

¹⁹ Allgemeines Reichs- Gesetz- und Regierungsblatt 1849, str. 33.

²⁰ Odlok od 21. decembra 1848; 16. str. 62.

²¹ Ib. str. 165.

²² Občni drž. zakonik 1849, XIII. del, str. 68.

Definitivno in jasno je uredil to vprašanje provizorični zakon o privatnem pouku od 27. junija 1850:²³ Za domači pouk iz predmetov gimnazij in realk ni treba več nobenega dovoljenja oblasti. Zato tudi ni v bodoče zahtevati od privatistov, da prinesejo k izkušnjam vsposobljenostna spričevala svojih domačih učiteljev. Pač pa je obveljalo za privatne zavode, da ne smejo nastavljati učiteljev, ki jim vlada ni priznala znanstvene, moralne in politične sposobnosti.²⁴

Torej šele ob koncu šolskega leta 1850 je postal domači pouk resnično prost. Bilo je to ob času, ko je dobil Levstik od ravnatelja Alojzijevišča opomin, da se njegovo mišljenje ne sklada z duhovniškim poklicem in da kvarno vpliva na svoje součence,²⁵ opomin, ki je bil pač jasen consilium abeundi. Morda je Levstiku baš ta zakon olajšal izstop iz Alojzijevišča, vendar ne vemo, ali je sploh že tedaj kot šestošolec in dalje do osme šole dajal domači pouk ali ne. Šele za leto 1854 imamo uradno potrdilo ljubljanskega okrajnega glavarja Tomaža Glantschnigga, da je Levstik v „šolskem letu 1854“ privatno poučeval in da se je „v naravstvenem in političnem oziru ves čas hvale vredno vedel“.²⁶

Vsaj v prvi polovici 1854. leta si je torej Levstik v Ljubljani služil kruh s privatnim poučevanjem. Kaj je sicer še delal Levstik 1854 v Ljubljani?

V izvodu Bleiweisovega „Koledarčka slovenskiga za navadno leto 1854“, ki ga je bil pokojni gimnazijski ravnatelj Franc Wiesthaler kupil iz Levstikove zapuščine in ga podaril učiteljski knjižnici svojega zavoda, kjer se še danes hrani,²⁷ si je Levstik zabeležil v „dnevniku“, to je na praznih listih za vsak posamezen mesec, 24 geometrijskih in 49 algebraičnih nalog („dnevnik“ za januar, februar in marec) iz snovi, ki je bila po takratnih učnih načrtih predpisana za peti, šesti in sedmi razred. V osmi se pa matematika kakor vemo ni več poučevala. Priča nam torej „koledarčik“, da se je Levstik 1854. leta pripravljajl za maturo, da se še ni bil sprijaznil s teologijo in da je pač še vedno mislil na filozofski študij.

(Konec sledi.)

²³ Občni drž. zakonik 1850, str. 1275. — Marenzeller, o. c. št. 8.

²⁴ Radi te določbe ni mogel Levstik dobiti septembra 1857 učiteljske službe v Waldherrovem zavodu v Ljubljani in je nameraval delati potrebne izpite v Gradcu. Gl. Levstikova pisma, 231.

²⁵ Slodnjak l. c.

²⁶ Žigon, Izza mladostne dobe Levstikove, Carniola, N. v. III. (1912), 163. — Morda je poučeval Levstik tudi v Glantschniggovi družini; Eduard Glantschnigg je obiskoval 1854/55 šesti gimnazijski razred.

²⁷ Na ta izvod me je opozoril g. prof. Polovič, varuh učiteljske knjižnice II. drž. realne gimnazije v Ljubljani.